

УДК 39: 638.1: 09] (09) (438) “XVII”

БДЖІЛЬНИЦТВО ОЧИМА СУЧАСНИКІВ: ПОГЛЯД КРІЗЬ ПРИЗМУ ПОЛЬСЬКИХ ГОСПОДАРСЬКИХ ТРАКТАТІВ XVII ст.

Уляна МОВНА

*Інститут народознавства Національної академії наук України
пл. Ринок, 10, Львів, 79000
Відділ історичної етнології*

У статті визначається місце бджільництва у польських господарських трактатах XVII ст., що належали чільним представникам аграрної літератури цієї доби – В.Концькому, Т.Завадському, Я.К.Гауру. Проаналізовано три господарські трактати, в яких бджільництво фігурує в різних іпостасях (як головний предмет розгляду чи другорядне сільськогосподарське заняття) – “Наука біля пасік” (1614), “Економічний меморіал” (1616) та “Генеральна поміщицька економіка” (1675). У цих працях сфокусовано тогочасний стан пасічницького знання, викладено відомості щодо розташування пасіки, різновидів пасічницького інвентаря, досвіду догляду за бджолами упродовж року, висвітлено становище пасічника та його взаємини з двором, тобто усе, що творило основи раціональної годівлі медоносних комах.

Ключові слова: бджільництво, господарські трактати, аграрна література, В.Концький, Т.Завадський, Я. К. Гаур, Польща, XVII ст.

XVII ст. у польській аграрній літературі пройшло під знаком трьох неординарних постатей – Валенти Концького (роки життя невідомі), Теодора Завадського (бл. 1530–1533–1600 або бл. 1637) і Якуба Казимира Гаура (1632–1709). У цьому контексті виникає закономірне, на нашу думку, запитання: яке ж місце відводилося на шпальтах економічно-рільничих трактатів названих авторів такій важливій галузі сільського господарства, як бджільництво, розквіт якого у Речі Посполитій припав власне на XV–XVII ст., а його розвій відбувався у вигляді лісового бортництва та пасічництва у панських фільварках?

Перша присвячена бджільництву як господарському заняттю праця – “Наука біля пасік” (“*Nauka okolo pasiek*”) належить В.Концькому¹. Дослідник історії галузі Ян Кроліківський назвав її найстаршою польською пасічницькою книжкою². Це був перший підручник з теорії та практики бджільництва, написаний адміністратором маєтку Комарно (Белзьке воєводство), яким володів познанський воєвода, відомий політичний і господарський діяч епохи короля Сигізмунда III, власник взірцевих фільварків, автор кількох праць з аграрної та мисливської тематики Ян Остроріг (1547–1622). У Комарнянському ключі функціонувало зразкове господарство, у тому числі й пасічницьке, досвід ведення якого власник хотів узагальнити й залишити для нащадків у

¹ *Kącki W.* Nauka okolo pasiek z informacuy Pana Walentego Kąckiego anno Domini MDCXII w Komarnie u mnie Jana Ostroroga wojewody poznańskiego spisana. Zamość, 1614.

² *Krolikowski J.* Najstarsza polska książka o pszczelnictwie. Zamość, 1920. S. 20.

вигляді оприлюдненої “Науки біля пасік”. Про популярність книжки В.Концького свідчить кількість витриманих нею перевидань (1631 р. – у Любліні, 1821 р. – у Вільно, передрук всієї праці та її фрагментів упродовж XIX ст. в авторських дослідженнях Миколи Вітвицького³ і Адама М’ячинського⁴) та її багатолітній статус бібліографічного раритету*. Четверте сучасне перевидання було здійснено у Замості 2001 р.⁵ зусиллями місцевого краєзнавчого музею та музейно-просвітницького осередку Розточанського національного парку в Звіринці, а ініціатива її публікації належить досліднику історії вітчизняного бджільництва Вітольдзу Чубацькому⁶.

Трактат композиційно складається з авторської передмови, вступу воеводи Я.Остророга та чотирьох розділів – “Про пасічників”, “Про добру раду в пасіках і про поправу бджіл навесні аж до роїв”, “Про рої і справу добру біля осадження роїв”, “Про підбирання бджіл і закриття на зиму”.

У передмові В.Концький наголосив на багатстві українських земель (де розташований маєток Комарно воеводи Остророга) й, будучи прихильником раціонального ведення пасічництва, трактованого як окрема прибуткова галузь рільництва, різко розкритикував пануючу серед загалу пасічників практику нищення бджіл восени заради меду: “Вибивають з вуликів дощенту бджіл на Русі, а вибивають найкращих і наймедніших; так гублять велику частину бджіл, до того ж – найпрацьовитіших”.

Вступ інформує читачів, що саме на прохання Я.Остророга В.Концький написав свою “Науку біля пасік”, призначену для пасічницьких урядників маєтку Комарно та нащадків воеводи, в якій виклав основні засади ведення взірцевого пасічницького господарства.

У розділі “Про пасічників” автор доводив необхідність виокремлення бджільництва з усього сільськогосподарського виробництва і витворення окремого прошарку людей, які, підлягаючи безпосередньо юрисдикції власника маєтку, мали б певну господарську автономію. З метою підняття ефективності праці пасічників та її стимулювання Концький пропонував забезпечити кращі умови їх життя, звільнивши від польових робіт і надавши їм житло поблизу пасіки: “Треба, щоб кожен пасічник мав при пасіці будинок і город, а до того від пана худобу...; щоб і влітку, і взимку при пасіці мешкав, в якій влітку є робота з бджолами, а взимку – з вуликами”.

Другий, центральний, розділ книжки охоплює широке коло питань, пов’язаних з облаштуванням бджолиних жител, різновидами пасічницького інвентаря та характеристикою весняних пасічницьких робіт. Облаштування пасіки, на думку Концького, повинно починатися з вибору місця для її майбутнього розташування – у саду, в затишку. Важливого значення надавалося сировині для виготовлення вуликів; автор виступив прихильником вуликів-стояків з ялини чи сосни бондарської роботи, на противагу природним колодам-бортям, які мали чимало недоліків. Він радив розставляти бджолині житла затворами на південь, а вічками – на схід чи захід, на підставках, що захищали від вологи та шкідників, та обладнувати дашками. Нові вулики необхідно вимити медовою ситою, й висушивши, виставити на точки (місця стаціонування) зі старою вошиною всередині.

³ *Witwicki M.* Pszczelnictwo krajowe czyli o środkach i sposobach podniesienia pasiek do tego przynajmniej stopnia, na którym dawniej w Polsce były. Warszawa, 1829. T.1.

⁴ *Mieczynski A.* Pszczelnictwo polskie. Warszawa, 1862.

* За даними Я.Кроліковського, станом на 1921 р. збереглося лише три примірники першого видання – у бібліотеках Варшавського та Київського університетів та приватній книгозбірні Хрептовичів у Щорсах (Білорусь).

⁵ *Kącki W.* Nauka około pasiek. Przedruk z pierwszego zamojskiego wydania z r.1614 z zachowaniem oryginalnego układu tekstu, pisowni i rysunków. Zamość, 2001. Усі подальші цитати подаються саме за цим виданням.

⁶ *Мовна У.* Бджільництво в етнографічних дослідженнях чеських, словацьких і польських учених (XX ст.) // Проблеми слов’язознавства. Вип.54. Львів, 2004. С.64.

Особливу цінність має поданий автором детальний перелік тогочасного інвентаря, необхідного для проведення сезонних робіт у пасіці – різні види свердел, долота, сокири, пилки, “пешня” (приладдя для видовбування борті), пасічницький ніж, бляшаний димар (“кадильниця”), ситко і полотняний капюшон для захисту від бджолиних укусів, драбини, рійниці, дротяні сітки для захисту вічок вуликів, залізна ложка для збирання комах у рійниці.

Велика увага приділена автором трактату догляду за комахами. Зокрема, у ньому детально описана першочергова весняна робота – випуск бджіл для першого обльоту: “Як тільки настане 7 березня, належить відкрити бджіл, незважаючи на погоду..., тоді вийняти сіно, яким утепляли вулик і вичистити його від бруду. А коли бджоли почнуть летіти в поле, треба дати їм сити як ліку, яка має складатися з чотирьох частин води і однієї частини меду. А цю ситку ні в коритах, ані в жодному великому начинні не давати, а лише в маленьких глиняних мисочках; і так цю ситку їм давати три дні”. Коли бджолам з осені було залишено мед для харчування і до весни вони всього не виїли, тоді автор рекомендував частково його вийняти (“підрізати”). Саму підрізку проводити тоді, коли зацвіте верба – певна прикмета того, що бджолам не забракне пожитку і вони не загинуть від нестачі корму.

В.Концький докладно описав спосіб пересадки навесні невеликих роїв з малих вуликів до великих: зранку, приготувавши великий вулик з вощиною усередині, пасічник ставить його поблизу малого і підкурює бджіл. Тоді підрізає мед у великому, кладе його внизу малого вулика, після чого бджоли падають на цей мед. Невдовзі переносить матку, а коли вся сім’я збереться унизу вулика, переносить її на крузі до великого вулика, стрясає усередину і підкурює, після чого бджоли заповнювали увесь вулик. Відтак, відносить їм мед, і вони загосподарюються у новому помешканні.

Багато цінної емпіричної інформації щодо догляду за бджолами містить другий розділ. Разом з тим, він демонструє й певні забобони, притаманні як тогочасній аграрній думці, так і свідомості самого Концького – почерпнуті вони здебільшого з “чужоземних книг”, якими автор користувався при його написанні. Так, він вважав, що старі мурашки тримають у землі білий мед, який з’являється восени або на початку зими, й радив додавати його до сити для підгодівлі бджіл – “так їм сили причиниш, що будуть значно краще роїтися і меду більше зароблять”.

Третій розділ присвячено найважливішій та найвідповідальнішій події річного пасічницького календаря – роїнню бджіл, яке вимагало особливої пильності від бджоляра, а також наявності у нього вправних помічників. На час роботи пасічник повинен мати попередньо підготовлену потрібну кількість вуликів та необхідне приладдя. За роєм, привитим на дереві, треба було вилізти по драбині, тримаючи “віко” (рійницю) й не струшуючи комах. Добре скроплених водою бджіл брали у рійницю – кожен рій окремо, щоб не перемішалися між собою.

В.Концький рекомендував ефективний спосіб запобігання нападу одного рою на інший: для цього необхідно накрити осілий на дереві рій мокрою тканиною (“хустою”), щоб він зібрався в клуб й не допустив до себе чужих бджіл, а ті, остерігаючись вологи, воліли до них не тиснутися, а відлітали геть. Автор пасічницьких рекомендацій наполягав на наданні пасічникові помічників на час роїння, які б допомагали йому ловити рої, ставити драбини, намочувати “хусту”, накривати ними бджіл, знімати і вставляти сітки на вічка, підкурювати комах, заліплювати отвори у вуликах.

В.Концький розповів читачам про спосіб безпечної посадки роїв: належало поставити сітки на вічка вуликів, з яких вилетіли бджоли, й не давати їм осісти, аби літали до знемоги. Тоді кожен рій повернеться до свого вулика, а натрапивши на закриті віч-

ка, осяде біля нього, і таким чином дасть можливість пасічникові зібрати й посадити його у вулик. Водночас автор не радив садити молоді рої у вулики один поблизу одного, щоб не було взаємних нападів (“нападки”).

Як слушно зазначає Я.Кроліковський, зміст книжки (й цього розділу зокрема) засвідчує, що її автор більшу частину свого життя провів на пасіці – такими влучними і важливими для раціональної годівлі бджіл є його зауваги та спостереження за комахами. Так, він емпіричним шляхом вивів (бо наукового опису це явище набуло лише у XVIII ст.): якщо бджолині сім’ї, які слабо рояться, перенести до рійливої пасіки, з часом вони набувають позитивних ознак щодо розмноження внаслідок схрещення з більш плодючими особинами⁷. Апробуючи перші селективні методи, Концький запропонував поєднувати кращі властивості медоносних й рійливих бджіл (у Звіринці бджоли були дуже рійливі, а Рум’янці та Береську – медоносні); він переніс бджолиний розплід (або запліднених маток) з однієї пасіки на іншу, в результаті чого наступного року отримав бджіл з вдосконаленими ознаками: “Так пасіки множити будеш плідністю звіринецької пасіки, і там виведені рої, в поля вивезені, наносять і собі, і тобі силу меду”.

Для успішної зимівлі комах, на думку автора “Науки”, їх необхідно забезпечити запасом меду на півтора чверті ліктя. Якщо ж такої кількості нема, то їх треба рятувати, підготовуючи ситою з двох частин води і однієї частини меду у глиняних мисочках до того часу, доки вони перестануть її вибирати.

Підсумки пасічницького року у вигляді медозбору та підготовки бджолиних гнізд до зимівлі викладені у четвертому, заключному розділі трактату. Початок вибирання меду Концький датував першою декадою вересня. Він не толерував липневого медозбору, оскільки це могло призвести до знищення черву (бджолиного розплуду) і перешкодити нормальному роїнню. Автор докладно описав технологію вибирання меду – відкриття вуликів, підрізки щільників пасічниками, одягнутих у ситка і капюшони, зрізування ножем у півбочки, миски чи ночви. Він вирізняв три сорти меду у кожному вулику – в голові весняний, під ним липневий (“липець”), а тоді серпневий мед. Концький настійно радив пасічникам залишати на зиму меду по півтора чверті ліктя, тобто на долоню від голови вулика, попередньо їх оглянувши, очистивши від бруду, утеплити сіном й відкривши вічко для вентиляції.

Господарський трактат “Наука біля пасік”, що докладно репрезентує тогочасний стан пасічницького знання, зайняв важливе місце в анналах польської аграрної літератури. Його автор як піонер у своїй царині залишив нащадкам перший спеціальний підручник, в якому викладено теоретичні та практичні засади раціональної годівлі бджіл. З нього читач довідується також про становище пасічника в контексті його відносин з двором у магнатському господарстві XVII ст. Водночас книгу В.Концького можна вважати надбанням не лише польської, а й української господарської думки, оскільки її емпіричним підґрунтям послужив багатовіковий досвід українських пасічників, засвоєний та по-новому осмислений автором у його теоретичних викладках та практичному підході до ведення пасічницького господарства.

Сьогодні можемо з упевненістю констатувати, що чимало зі сформульованих у “Науці” ідей гідно витримали випробування часом, не втративши актуальності упродовж століть. Ще навіть у середині XX ст. простежувався вплив рекомендацій Концького на практику ведення пасічницького господарства бджолярами старшої генерації басейну

⁷ Krolikowski J. Najstarsza polska książka o pszczelnictwie. S.18–19.

Сяну, про що свідчить побутування у них вуликів бондарської роботи та їх неодмінна кочівля до меодоаїв⁸.

1616 р. у Кракові вийшов друком “Економічний меморіал” (“Memorial Oeconomicum”) Теодора Завадського⁹, який, на відміну від праці В.Концького, охоплює усю гаму рільничих занять. Завадський, що походив із старовинного шляхетського роду, здобув юридичну освіту в Італії, багато подорожував Європою. Крім того, він є автором низки правничих праць, а також розвідки з царини метрології “Оздоба діяльності” (“Flosculi Practici”, 1613). Упродовж усього життя Т.Завадський працював над великим трактатом “Книга землевласника” (“Księga Ziemiańska”), котрий так і не був завершений (надрукований меморіал був лише його частиною), збирав матеріали для створення монографії географічної тематики, займався історією та медициною. Така всебічність призвела до того, що літературна творчість цієї насправді непересічної людини позначена рисами компіляторства, що проявилось, зокрема, в “Економічному меморіалі”. Багато відомостей для його написання автор почерпнув з праці Анзельма Гостомського “Господарство” (“Gospodarstwo”) (Краків, 1588) – літератора кінця XVI ст., равського воеводи. При цьому, як стверджує польський дослідник Є.Топольський, “власної оригінальної системи суспільно-господарських рекомендацій він не створив”¹⁰.

Структурно праця Завадського складається з двох частин, перша з яких є господарським календарем. Вона і є об’єктом нашого дослідницького інтересу. У ній автор, місяць за місцем розписав усі сільськогосподарські роботи у поміщицькому маєтку. Цей календар на три чверті є компіляцією з А.Гостомського. Разом з тим, він містить відомості, почерпнуті з іноземної літератури, та опис сучасних автору господарських практик і відносин.

Попри недоліки, праця Т.Завадського витримала чотири перевидання упродовж XVII ст. (Краків, 1620, 1637, 1643, 1647), а у XIX ст. вийшла двічі в Кракові – 1854 р. у серії “Бібліотека давніх польських письменників” К.Вуйціцького¹¹ та 1891 р. зусиллями Ю.Ростафінського¹².

Що стосується власне бджільництва, яке існувало у формі бортництва та пасічництва, то йому Завадський загалом відвів небагато місця. Він зробив кілька загальних зауважень про те, що вулики з бджолами (“pszczoły ulewnicze”) разом з хмільником та голубником мають бути у кожному фільварку. Крім того, маєток повинен прагнути збільшувати кількість пнів: “Борті причиняти (збільшувати. – У.М.), бо з них такий прибуток, як із інших доходів, а на Поділлі з пасіки”¹³.

У щомісячних господарських рекомендаціях Т.Завадський радив купувати бджіл у лютому, а у березні перевіряти, у якому стані перебувають комахи після зимівлі. Для швидкого роїння він пропонував намазувати вічка у вулику овечим молоком на св. Філіпа і Якуба – 1 травня (такі заботонні дії мали сприяти швидкому роїнню комач), оскільки ранні рої кращі за пізні¹⁴. У червні передбачалися роботи під час роїння бджіл, яке тривало приблизно п’ять тижнів (від свята Божого Тіла до св. Малгожати – 13 лип-

⁸ Wolski K. Z badań nad dawnymi technikami pszczelarskimi w dorzeczu Sanu. Przemysł, 1960. S. 20, 23.

⁹ Memorial Oeconomicum abo Pamięć robót y wszelakiego dozoru Gospodarskiego każdego Miesiąca y iako się Gospodarz rządzić ma dla zdrowia Do Kalendarza wiecznego y Oekonomiemy abo Księgi domowej Gospodarskiej należąca. Kraków, 1616.

¹⁰ Topolski J. O literaturze i praktyce rolniczej w Polsce na przełomie XVI i XVII wieku // Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych. 1952. T. 14. S. 48.

¹¹ Biblioteka Starożytnych pisarzy polskich. Wyd. K.W. Wójcicki. Kraków, 1854. T. 3. S. 293–388.

¹² Zawacki T. Memoriale oeconomicum albo pamięć robót i wszelakiego dozoru gospodarskiego, 1616, wyd. J. Rostański. Kraków, 1891.

¹³ Ibid. S.37.

¹⁴ Ibid. S.31.

ня). Роїлися комахи упродовж чотирьох годин перед полуднем й трьох годин після нього. У вересні в погожу днину автор рекомендував проводити медозбір (“підбирати бджіл”), залишаючи їм таку кількість меду, аби, годуючись ним, вони могли перезимувати. Судячи з наведених скупих відомостей, бджільництво Завадський трактував як другорядну господарську галузь фільваркового господарства, вважаючи основними хліборобство і тваринництво.

1675 р. у Кракові побачив світ господарський трактат Якуба Казимира Гаура “Генеральна поміщицька економіка” (“*Oekonomika Ziemiańska Generalna*”)¹⁵, який цілком заслужено приніс автору славу найпопулярнішого польського письменника рільничого спрямування. Народився Якуб Гаур у сім’ї варшавського лавника (міського урядовця). Навчався у Краківській академії, згодом подорожував Європою: відвідав Італію, Німеччину, Голландію, Англію. За особисті заслуги отримав від шведської королівської династії Ваза шляхетський герб і титул. Завдяки вродженому хисту, енергійності та розмаху діяльності, не лише успішно працював в царині агрономії, а й став першим рільничим літератором своєї епохи. З 1670 р. Гаур виконував обов’язки писаря та суперінтенданта власника великих маєтків С.Скаржовського (адміністратор Самбірської економії і Краківських добр, староста дрогобицький, золоторийський і барвальдський, керівник соляних копалень Велички та Бохні), а з 1679 р. – управителя маєтками коронного підскарбія А.Мюрстїна. Виконання важливих адміністративних функцій давало йому змогу докладно знайомитися з господарством великої латифундії, що полегшувало працю над агрономічним трактатом. Ще за життя автора (1679) вийшло друге доповнене видання книги, яка загалом витримала п’ять перевидань (ще у 1689, 1734, 1755, 1757 рр. у Кракові). Гаур також є автором друкованої праці “Склад чи скарбник” (“*Skład abo skarbiec*”) (Краків, 1693) та поетичної енциклопедії “Меркурій польський” (“*Merkuriusz polski*”), яку так і не встиг опублікувати¹⁶.

Трактат Гаура складається з трьох частин, в яких описані суспільно-економічні стосунки в другій половині XVII ст., організація та адміністрація шляхетських маєтків, а також технологія виробництва рільничої та промислової продукції. Саме цій останній присвячено перший розділ праці “Партикулярні пункти поміщицької економіки”, який складається з 31 “пункту”, що розкривають повну картину технічно-господарського аспекту сільського господарства – обробіток землі і зернове господарство, городництво, садівництво, виноробство, хмелярство, лісове господарство, продукцію різних видів тваринництва, у тому числі бджільництва.

Власне годівлі бджіл присвячений розділ “Про пасіку або пчільник”, в якому подано невеликий за обсягом, але доволі вичерпний опис бджільництва як однієї з галузей рільничого господарства. Автор з прихильністю відгукнувся про бджіл як про створіння, що “мед і віск на хвалу Божу і на потребу людей роблять, наповнюючи щороку вулики плодами своєї роботи”¹⁷, цінуючи їх за природні чесноти – порядок, згоду, помірність у житті. Він також акцентував на поділі праці у бджолиній сім’ї, перелічив рольові функції комах (матка, робочі бджоли, трутні, вартові) та описав їх зовнішній вигляд.

Гаур наголосив, що вулики у пасіці, розташованій у саду, повинні бути вічками на південь, а також обладнані дашками для захисту від негоди.

Основну увагу автор сконцентрував на догляді за бджолами, який у різні пори року має свої особливості. На його думку, зима – найвідповідніша пора для збільшення пасіки шляхом придбання вуликів з бджолами, які необхідно транспортувати саньми з ве-

¹⁵ Haur J. *Oekonomika Ziemiańska Generalna*. Kraków, 1675.

¹⁶ Podraza A. *Jakub Kazimierz Haur pisarz rolniczy z XVII wieku*. Wrocław; Warszawa; Kraków, 1961. S.14–17.

¹⁷ Haur J. *Oekonomika Ziemiańska Generalna*. S.38.

ликою обережністю, аби не потурбувати сплячих комах. Весняні роботи мають розпочинатися 6 березня (після св. Казимира) з чищення вуликів та першої підгодівлі бджіл. Повторну годівлю автор радив проводити гарної весняної пори, ознакою настання якої є поява трави і листя на березі. Важливою подією в житті комах та їх господарів є роїння, напередодні якого треба приготувати все необхідне приладдя – “сито на жердці для збирання роїв, кулі для стрясування, другу жердину для підтримання сита, порохно для підкурювання, дзвінок для повернення роїв-утікачів брязканням, кропило, драбину”¹⁸.

Гаур дав докладний опис збирання роїв, який полягав у застосуванні брязкання до металевого начиння або дзвінка, аби посадити комах на одному місці. Зібравши бджіл у сито, пасічник кропив їх водою і обкурював те місце, де вони вперше осіли. Вулики, призначені для посадки рою, обробляли мелісою. Що стосується вуликів, у яких бджоли зимуватимуть, то їх чистили і висушували, й теж натирали медодайними рослинами.

Автор звернув увагу своїх читачів на існування шкідників, до яких він залічував передовсім диких бджіл, котрі не лише забирали мед з вуликів, а й знищували домашніх бджіл. Він пропонував дієвий, проте жорстокий метод боротьби з ними – мітити й знищувати, годуючи медом, заправленим дріжджами.

Медозбір, за Гауром, припадає на кінець серпня (біля св. Варфоломія – 24 серпня), який проводять у теплу й погожу днину. При тому автор застерігав від надмірного забирання меду комахам, аби їм не забракло харчу на зиму, та акцентував на медичному застосуванні воску як ліків для загоювання ран, чиряків, виразок на ногах.

Підсумовуючи, варто підкреслити, солідаризуючись з думкою дослідника польської аграрної літератури А.Подрази, що після праці В.Концького, спеціально присвяченої бджільництву, розділ Гаура “Про пасіку або пчільник” є найбільш докладним нарративним текстом з викладом основних засад ведення раціонального пасічницького господарства на сторінках польських господарських трактатів XVII ст.¹⁹. У ньому, як у дзеркалі, сфокусовано тогочасний стан знань про біологію бджіл, відомості про розташування пасіки, досвід догляду за комахами упродовж року, використання продуктів бджільництва (отриманих здебільшого емпіричним шляхом). У цьому плані трактат Я.К. Гаура, автор якого зарекомендував себе неабияким знавцем життя працюючих комах, значно повніший за працю Т.Завадського.

BEEKEEPING ON THE EYES OF CONTEMPORARIES: VISION THROUGH THE PRISM OF POLISH AGRICULTURAL TRACTATES OF XVII CENTURY

Ulyana MOVNA

*Institute of Ethnology of Ukrainian National Academy of Science
10, Rynok sq., L'viv, 79000
Department of Historical Ethnology*

The main problem of the article is to determinate the place of beekeeping in the columns of Polish agricultural tractates of XVII century, which belonged to the main representatives of the agricultural literature of that period – V.Kontsky, T.Zavadsky, J.-K.Haur. Three economical tractates, in which beekeeping take place in various limits (as the main

¹⁸ Ibid. S.39.

¹⁹ Podraza A. Jakub Kazimierz Haur pisarz rolniczy z XVII wieku. S.200.

subject of analyses or the agricultural occupation of minor importance) have been enlisted – “Science of Beehouse” (1614), “Economical Memorial” (1616), “General Landowner’s Economy” (1675). In the analyzed works, the state of beekeeping knowledge is focused as in a mirror, there is also the information about situation of bee-garden, differences of beekeeping accessories, experience of looking after bees during a year, it’s also described beekeeper’s conditions and his relationship with a landowner’s administration. I mean everything that had made the basis of rational feeding of honeybees.

Key words: beekeeping, economical tractates, agricultural literature, V.Kontsky, T.Zavadsky, J.-K.Haur, Poland, XVII century.

Стаття надійшла до редколегії 14.11.2007

Прийнята до друку 27.12.2007